

Monika Górska, Joanna Halbtuch, Renata Sławińska
Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu

Bibliometryczne wymagania władz Uczelni a możliwości i sposoby ich realizacji w BAM we Wrocławiu

Streszczenie

Nowe kryteria KBN dotyczące kształtowania polityki naukowej i oceny pracowników spowodowały znaczny wzrost oczekiwań władz Uczelni w stosunku do Biblioteki.

Od przekazywania początkowo tylko danych liczbowych o publikacjach, rozszerzyły się one stopniowo do przygotowywania materiałów do rankingów i sprawozdań wymaganych przez KBN i MZiOS, przeprowadzania analizy bibliometrycznej dorobku publikacyjnego przy ocenach: wewnętrznej jednostek, okresowej nauczycieli akademickich oraz indywidualnej osób ubiegających się o habilitację, profesurę lub awans zawodowy.

Biblioteka nominuje również kandydatów do nagród rektorskich.

Realizacje tych przedsięwzięć to nieustanna potyczka z wciąż nowymi problemami. Niejasności w formułowaniu zasad punktacji i klasyfikacji publikacji, niedostateczny przepływ informacji pomiędzy jednostkami uczestniczącymi w opracowywaniu ankiet i brak aktualizacji list rankingowych czasopism polskich to tylko niektóre z nich.

Aby sprostać tym oczekiwaniom Biblioteka nawiązała współpracę z pracownikami naukowymi i zespołem ds. planowania badań naukowych Akademii, skomputeryzowała prace bibliograficzne, a władze Uczelni powołały zespół ekspertów ds. klasyfikacji publikacji naukowych.

Nowe kryteria Komitetu Badań Naukowych dotyczące kształtowania polityki naukowej i oceny pracowników nauki spowodowały znaczny wzrost oczekiwań władz Uczelni wobec Biblioteki w zakresie bibliometrii. Do 1997 r. informacje o publikacjach naukowych gromadziły w Akademii Medycznej trzy jednostki:

- sekretariat Prorektora ds. Nauki,
- Zespół ds. Planowania Badań Naukowych,
- Dział Bibliografii Biblioteki.

Rola Biblioteki ograniczała się do podawania danych liczbowych o publikacjach. Informacje te były przekazywane do dziekanatów i Zespołu ds. Planowania Badań Naukowych, które wykorzystywały je w sprawozdawczości dla KBN-u, MZiOS oraz w innych uczelnianych raportach. Dane te nie były jednak kompletne, gdyż materiały do dokumentacji uzyskiwano z wykazów publikacji dołączanych do rocznych sprawozdań składanych przez jednostki w Dziale Nauki. Pracownicy nie mieli obowiązku rejestracji prac w Bibliotece, która ponadto na ówczesnym etapie nie była przygotowana do wykonywania tego typu zadań, nie posiadała ani odpowiedniego sprzętu, ani oprogramowania do tworzenia bazy. Dział Bibliografii zajmował się głównie przygotowywaniem do druku bibliografii retrospektywnych, wykorzystując do tego edytory tekstu, takie jak ChiWriter czy Word Perfect.

Aby sprostać oczekiwaniom władz Uczelni odnośnie bieżącej informacji o publikacjach, nieodzowne stało się nawiązanie współpracy pomiędzy pracownikami naukowymi a Biblioteką. Podjęto w tym celu szereg inicjatyw:

- stworzono formularz zgłoszenia publikacji naukowej,
- pracownicy naukowcy zostali zobligowani przez rektora do rejestrowania prac w Bibliotece,
- rozpoznano rynek oprogramowania służącego do tworzenia bibliograficznych baz danych.

Na przełomie 1997/1998 roku Biblioteka zakupiła program PROMAX/Bibliografia firmy Max Elektronik z Zielonej Góry i rozpoczęła bieżącą rejestrację publikacji. Wdrażanie programu zbiegło się w czasie z ogłoszeniem nowych zasad rankingowania placówek

naukowych, przyjętych przez Zespół Nauk Medycznych (P-05) KBN. Nowy system oceny jednostek opierał się na podejściu parametrycznym, w którym wyniki działalności jednostki podlegają ocenie punktowej. Władze Uczelni zleciły nam wtedy całościowe opracowanie punktu ankiety, dotyczącego publikacji za lata 1995-1997. Biblioteka została zobowiązana do dostarczenia liczby i spisów publikacji z po-działem na wydziały i według kategorii podanych przez KBN w „Zasadach ramo-wych”. Choć założenia ankiety były słuszne, bowiem obok kryterium ilościowego wprowadzały również kryterium jakościowe oceny, trudniej było z ich realizacją. Ankieta była niedopracowana, zawierała sporo niejasności w sformułowaniach odnoszących się do zasad i kategoryzacji publikacji. Zbyt ogólne użycie pojęcia „publikacja” nie określało stanowiska KBN w stosunku do streszczeń. Nie powiodły się próby nawiązania kontaktu z osobami kompetentnymi, mogącymi pomóc w wy-jaśnieniu wątpliwości, a przepływ informacji pomiędzy jednostkami uczestniczącymi w opracowaniu ankiety był niedostateczny. Ponadto okazało się, że zakupiony przez nas program, oparty na najnowszych normach, dobrze spełnia wymogi bibliogra-ficzne, ale nie jest przystosowany do wykonywania dokładnych analiz bibliometrycz-nych i przedstawiania ich w określonych ramach graficznych. Dla potrzeb tej ankiety i przyszłych zmuszeni byliśmy zwrócić się do firmy z prośbą o wykonanie dedyko-wanych zmian, obejmujących specjalne raporty i nowe kreatory oraz w ekspresy-wym tempie wprowadzić do systemu dane o publikacjach z trzech ostatnich lat, co oznaczało brak możliwości sprawdzenia ich z autopsji.

Następna ankieta, przeprowadzona w 2001 r., obejmująca lata 1997-2000, była już bardziej precyzyjna, choć istotne poprawki, mające wpływ na jej zrozumienie i właściwe opracowanie, wprowadzono dopiero po jej ogłoszeniu. I tym razem nie udało się uniknąć niejasności w formułowaniu zasad dotyczących np. klasyfikowania monografii w języku polskim do grupy prac o zasięgu międzynarodowym lub krajowym, wytypowania obok wymienionych przez KBN wydawnictw polskich innych wydawnictw o uznanym poziomie, zaszeregowania referatów opublikowanych w kra-jowych materiałach zjazdowych (nie opracowano jak w innych zespołach naukowych listy cyklicznych, recenzowanych wydawnictw najpoważniejszych konferencji między-narodowych). Sprawa streszczeń została wyjaśniona, nadal jednak nie było jasne, czy uwzględniać w czasopismach publikacje typu komentarz, recenzja, sprawoz-danie. Zdumienie wzbudził wymóg podawania objętości monografii lub rozdziału w arkuszach wydawniczych.

Przy tej ankiecie władze Uczelni powołały specjalny zespół, w skład którego weszli dziekani, członkowie zespołów do spraw: Planowania Badań Naukowych i Wy-nalazczości i Ochrony Patentowej oraz dyrektor Biblioteki. Osoby te uczyniono odpo-wiedzialnymi za opracowanie poszczególnych punktów ankiety. Tym razem Biblio-tece, oprócz odpowiednio przygotowanych wykazów publikacji, zlecono również przeprowadzenie punktacji. Taka konieczność samooceny Uczelni wzbudziła nasze wątpliwości, bowiem w wielu kategoriach KBN podawał zakresy punktów bez dodat-kowych wyjaśnień.

Stawiane przez KBN wymogi względem opracowywanych ankiet są czasami kłopotliwe do zrealizowania. Tak jest w przypadku afiliacji i czasopism recenzowa-nych. Zadaniem Działu Bibliografii jest rejestrowanie wszystkich publikacji naszych pracowników, bez względu na to, jaką afiliację im przypisano oraz w jakim źródle zostały opublikowane. Opisy wielu prac wprowadzane są na podstawie odbitek kse-rograficznych, nie ma więc możliwości określenia, czy wydawnictwo było recenzo-wane. Trudnym do zaakceptowania wymogiem KBN jest dołączanie do wykazów kopii pierwszych stron publikacji. Ponieważ Dział Bibliografii nie archiwizuje prac pracowników naukowych Uczelni zmuszeni byliśmy przygotować na potrzeby ankiety odbitki za lata sprawozdawcze. Przy przygotowywaniu ostatniej ankiety spowodowało to wstrzymanie normalnego funkcjono-wania Biblioteki na okres miesiąca i zaangażowanie dużej grupy osób z różnych działów. Mamy nadzieję, że

kolejna ankieta opierać się będzie już tylko na wykazach publikacji, a dane w razie konieczności sprawdzane będą w profesjonalnych bazach bibliograficznych.

Ankiety przeprowadzane przez KBN mają duże znaczenie dla władz naszej Uczelni, ponieważ od ich wyników zależy jej pozycja, zarówno w wymiarze nauko-wym, jak i finansowym. Przekłada się to na dużą dbałość o jakość informacji przekazywanych do tworzonych przez KBN bazy danych o jednostkach naukowych w oparciu o coroczną „Ankiety jednostki naukowej”, przygotowywaną obecnie w formie elektronicznej przez Ośrodek Przetwarzania Informacji, a wcześniej przez Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Aparatury Badawczej i Dydaktycznej COBRABiD w Poznaniu. W tych pracach również Biblioteka ma swój udział. Dział Bibliografii każdego roku dostarcza do dziekanatów dane liczbowe i wykazy naj-ważniejszych publikacji. W bieżącym roku po raz pierwszy dane te przygotowano na dyskietkach, w formie umożliwiającej ich konwersję do programu OPI.

Po pierwszej „dużej” ankiecie KBN-u w 1998 r. Prorektor ds. Nauki i Zespół ds. Planowania Badań Naukowych opracowali, w oparciu o kryteria stosowane przez KBN, nowe zasady wewnętrznej oceny parametrycznej jednostek. W 1999 roku władze Uczelni zleciły Bibliotece przeprowadzenie tej oceny, w części dotyczącej publikacji za 1998 rok. Punktacja ta została wykonana po raz pierwszy na podstawie naszych wydruków z programu PROMAX/Bibliografia i uwzględniała nowopowstały KBN-owski ranking czasopism medycznych i okołomedycznych.

Kryteria corocznej oceny wewnętrznej jednostek ewoluowały wraz ze zmianami zasad punktacji KBN. Na wnioski pracowników naukowych Uczelni i Biblioteki wprowadzono dodatkowe kategorie, których KBN nie uwzględniał, np. streszczenia w czasopismach, czasopisma polskie spoza listy KBN, referaty w krajowych materiałach konferencyjnych. Każda ocena stwarza wiele problemów, dlatego też przed wysłaniem ostatecznej punktacji do Zespołu ds. Planowania Badań Naukowych wydrukowane i wypunktowane wykazy publikacji dostarczane są jednostkom do weryfikacji. W wątpliwych przypadkach Dział Bibliografii zwraca się do specjalnej, powołanej przez Prorektora ds. Nauki, komisji wybranej spośród pracowników naukowych Akademii. Z upływem czasu nasza współpraca układa się coraz lepiej i jest korzystna dla obu stron – my poszerzamy wiedzę dotyczącą publikowania prac naukowych, członkowie komisji zaś bardziej doceniają naszą pracę, widząc ile problemów może przysporzyć rzetelna punktacja publikacji.

Jednym z ważnych wyznaczników oceny dorobku naukowego jest liczba cytowań. Dział Bibliografii zajmuje się cytowaniami już od 1989 r. Ze względu na wysokie koszty Biblioteka nie dysponuje bazą Science Citation Index. Wykazy publikacji dostarczane są przez nas do Oddziału Informacji Bieżącej Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej, po czym w oparciu o otrzymane dane przeprowadzamy analizę. Początkowo podstawę wyszukiwań cytowań stanowiły bibliografie retro-spektywne i skład osobowy Akademii (dla lat nie ujętych w bibliografii). Dopiero w 1998 r., gdy pracownicy zobligowani pismem rektora zaczęli dostarczać pełne wykazy swoich publikacji dla celów rejestracyjnych w bazie bibliograficznej, możliwa stała się bardziej dokładna analiza cytowań. Jej wyniki służą indywidualnym potrzebom pracowników, a obecnie są również uwzględniane przy corocznej ocenie jednostek.

Moda na ocenianie wartości naukowej pracownika przez pryzmat oceny parametrycznej spowodowała napływ do Działu Bibliografii coraz to nowych zleceń związanych z bibliometrią.

Od 2000 roku należy do nich przeprowadzana na początku każdego roku punktacja publikacji do „Okresowej oceny nauczycieli akademickich”. Corocznie podlega jej ok. 300 pracowników i obejmuje ona oceny:

- 4-letnią,

- 8-letnią dla osób ubiegających się o zmianę stanowiska,
- roczną – ponowną ocenę po ocenie negatywnej,
- całościową na zlecenie kierowników jednostek.

Ponadto, na prośbę dziekanatów, zaczęliśmy wykonywać ocenę indywidualną dla osób ubiegających się o habilitację, profesurę lub awans zawodowy (ok. 60 osób rocznie).

W 2001 roku władze Uczelni poleciły Bibliotece wytypowanie pracowników z publikacjami w czasopismach o najwyższym współczynniku Impact Factor (indywidualnych i we współpracy z IiTD) i z największą liczbą cytowań. Od bieżącego roku to zadanie zostało nam przypisane na stałe w regulaminie przyznawania nagród rektorskich.

Na podstawie naszej bazy przygotowujemy również wszelkiego rodzaju zestawienia bibliometryczne do celów reprezentacyjnych i rankingowych uczelni, np. do akredytacji, ankiet w czasopismach, czy jak ostatnio przy ubieganiu się Akademii Medycznej o członkostwo w Centrum Doskonałości.

Podstawę punktacji publikacji w czasopismach zagranicznych stanowi przede wszystkim lista filadelfijska. Najnowsze dane o wskaźniku impact factor czasopism Biblioteka zdobywa w Oddziale Informacji Politechniki Wrocławskiej z aktualnych Journal Citation Reports. Wyznacznikiem dla polskich czasopism jest ranking opracowywany przez Zespół Nauk Medycznych KBN. Pierwszy ranking uwzględniał niewiele tytułów czasopism, druga wersja budziła duże emocje ze względu na zawyżoną punktację czasopism będących na liście filadelfijskiej, np. Journal of Physiology and Pharmacology miał aż 24 pkt. Dopiero w trzecim ostatnim „Rankingu za rok 2000 obowiązującym w 2001 roku” rozbieżności te wyeliminowano, opierając punktację na wskaźniku Index Copernicus. Ogłoszenie rankingu powinno gwarantować stabilność punktacji na okres, za który on obowiązuje. Niestety tu zdarzały się niespodzianki, np. czasopismo „Advances in Clinical and Experimental Medicine” zmieniło niespodziewanie w ciągu roku wartość z 3 na 1 pkt. Taka zmienność na liście KBN jest dla nas bardzo kłopotliwa, bo w ciągu roku przeprowadzamy w różnym czasie rozmaite oceny i ważne jest, aby opierały się one na tych samych wskaźnikach.

Dużo problemów przysparza nam przeprowadzanie punktacji w roku bieżącym, ponieważ Zespół Nauk Medycznych KBN nie opublikował nowego rankingu za 2001 rok. Bieżące informacje o punktach KBN dla czasopism podaje wprawdzie Index Copernicus, ale lista ta jest stale aktualizowana i nie ma pewności, czy dzisiejsza punktacja nie ulegnie jutro zmianie. Np. w czasie przeprowadzanej w sierpniu oceny wewnętrznej jednostek wartość czasopisma „Nowa Medycyna” wynosiła 0,5 pkt., a we wrześniu wzrosła do 1, zaś „Wiadomości Lekarskie” spadły z 5 do 4 punktów. Wprowadza to dużą dezorientację wśród pracowników i niepewność, jak w danym czasie ich praca zostanie oceniona, a także naraża nas na utratę wiarygodności. Mimo to punktację przeprowadzamy na podstawie Index Copernicus, ponieważ uwzględnia on o wiele więcej tytułów niż zeszłoroczny ranking.

Chociaż indeks podlega stałej modernizacji, na swojej internetowej stronie podaje wiele nieaktualnych danych – czasopisma polskie uwzględniane na liście filadelfijskiej rankinguje wg wartości impact factor za 1999 r., podczas gdy obecnie obowiązującym jest impact factor za 2001 r. I tak wartość czasopisma „Folia Histochemica et Cytobiologica” wzrosła do 8 pkt. za IF = 0,594, gdy tymczasem na Index Copernicus tytuł punktowany jest wg starego IF = 0,280 i ma 7 pkt. Czasopismo „Cellular & Molecular Biology Letters” ma obecnie IF=0,857, co wg zasad punktowania KBN powinno dać mu 8 pkt., podczas gdy Index Copernicus przyznaje mu 4 pkt. Podobnie jest z czasopismem „Fibers and Textils in Eastern Europe”, któremu również udało się wejść w poczet tytułów z listy filadelfijskiej i zdobyć współczynnik IF=0,158, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w 7 pkt. KBN-owskich – Index Copernicus przyznaje mu tylko 0,5 pkt. Tego typu przykładów jest więcej. W takich

przypadkach punktujemy czasopisma na równi z innymi zagranicznymi tytułami z listy filadelfijskiej.

Kolejną niedoskonałością Index Copernicus jest niska punktacja czasopism okołomedycznych. Dorobek naukowy Uczelni tworzą nie tylko lekarze, ale także farmaceutyci, humaniści, reprezentanci nauk ścisłych. Zrozumiałe więc jest, że ich prace ukazują się również w źródłach luźno związanych z medycyną. Lista filadelfijska zamieszcza czasopisma ze wszystkich dziedzin nauki, podczas gdy Index Copernicus traktuje tytuły pozamedyczne „po macoszemu”. Wystarczy porównać ich wartość punktową z punktami przyznawanymi im przez inne zespoły naukowe na zamieszczonej na stronie KBN-u zbiorczej liście czasopism. Oceniani pracownicy słusznie domagają się uwzględnienia korzystniejszej punktacji, bo taką również podają redaktorzy czasopism, chcąc podkreślić rangę tytułu w kręgach naukowych i zachęcić autorów do publikowania w nich swoich prac. Przykładem może być „Przegląd Elektrotechniczny” – na Index Copernicus ma 0,5 pkt., podczas gdy w numerze 1-szym z 2002 r. redakcja informuje, że tytuł otrzymał 6 punktów KBN.

Największe problemy w punktowaniu publikacji w czasopismach pojawiają się przy przeprowadzaniu oceny całego piśmienniczego dorobku naukowego dla osób ubiegających się o wszelkiego rodzaju nominacje. Do przedstawionych wyżej problemów dochodzi brak list rankingowych czasopism z lat wcześniejszych, a aktualne listy nie uwzględniają tytułów, które przestały się już ukazywać. Przeprowadzanie tego typu punktacji budzi nasze największe opory, bo obowiązujące obecnie zasady oceniania publikacji nie zawsze da się odnieść do prac sprzed kilku- czy kilkudziesięciu lat. Z konieczności przyjęliśmy zasadę, że punktujemy prace tylko według wskaźników aktualnych w danym momencie.

Punktację przeprowadzamy na podstawie wykazów publikacji dostarczanych przez zainteresowanych, gdzie opisy bibliograficzne są często nieprecyzyjne i utrudniają identyfikację źródła. Sporo czasu zajmuje nam ich sprawdzanie. Na pewno sprawę ułatwiłoby posiadanie kompletnej bibliografii, obecnie brakuje nam opracowań za lata 1991-1996, ale 2-osobowy zespół Działu Bibliografii, przy ciągłym napływie nowych zadań, nie jest w stanie zająć się uzupełnianiem tych luk.

Z niewielkim na razie sukcesem próbujemy zachęcać pracowników naukowych do samodzielnego przeprowadzania punktacji swoich publikacji, udostępniając aktualne rankingi i zasady oceny na naszej stronie internetowej <http://biblio.bg.am.wroc.pl>.

Głównym warunkiem przeprowadzania dokładnych analiz bibliometrycznych dorobku uczelni jest kompletność zarejestrowanych danych. W miarę upływu czasu coraz więcej jednostek rozumie wagę problemu i aktywnie współpracuje z Działem Bibliografii, dostarczając na bieżąco publikacje. Niestety o istnieniu niektórych prac dowiadujemy się nadal dopiero po roku sprawozdawczym, najczęściej z indywidualnych wykazów dostarczanych do punktacji.

Ważną sprawą jest również możliwość rejestracji, udostępniania i przetwarzania zebranych danych w odpowiednim systemie komputerowym. Dlatego pod koniec ubiegłego roku Biblioteka podjęła decyzję o zamianie dotychczasowego oprogramowania PROMAX/Bibliografia na program EXPERTUS firmy SPLENDOR z Poznania, który jest systemem bibliograficznym i bibliometrycznym, dostosowanym do zaleceń KBN i wykorzystywanym przez większość bibliotek akademii medycznych w Polsce. Jesteśmy przekonani, że mimo początkowych problemów z konwersją danych, program po wdrożeniu spełni nasze oczekiwania i znacznie ułatwi nam pracę.

Wykonywanie analiz bibliometrycznych jest pracą bardzo żmudną i często niewdzięczną, gdy ocena nie jest korzystna dla pracownika. Nie wzbraniamy się jednak przed nimi, ponieważ uważamy, że biblioteki są najlepiej predestynowane do tego typu zadań. Aby móc jednak rzetelnie je wypełniać, muszą ku temu zaistnieć określone warunki:

- odpowiednie zaplecze sprzętowe i programowe, połączone z dokładną i sumienną pracą osób zajmujących się bibliometrią,
- dobra współpraca pracowników naukowych z biblioteką,

ale przede wszystkim

- jasne zasady oceny oparte na stabilnych rankingach.

Uczestnictwo bibliotek w ocenie dorobku piśmienniczego pracowników nauki jest zasadne, pod warunkiem, że zaczną one być postrzegane przez KBN i władze uczelni nie tylko jako bierny wykonawca, ale także jako równorzędny partner w ustalaniu zasad i możliwości realizacji analiz bibliometrycznych.